

מכתלי בית הדין

תשובות אקטואליות
בענייני חושן משפט

גיליון רכ"ד, תשפ"ד



משולחנו של הגאון
רבי מנחם מנדל
פומרנץ שליט"א
ריש מתיבתא 'עוז והדר'

מלמד שהחליט לפרוש ובית החינוך עלול להיסגר

(מאמר המשך משבוע שעבר)

כך שמשמעות ההחלטה היא סגירת המוסד. אין לזה פירוש אחר. הוא הוסיף וטען בפניו, "הרי ידוע לך שבשונה מאחרים לא הגשתי לך מכתב פיטורין, וכי יש חוזה בינינו לגבי ההמשך, ומתוך דבריי היה ניתן להבין שיש כאן התחייבות לכל השנה, גם במצב בו לא נצליח למלא אתה". ר' זכריה, הגיב לעומתו, כי מאחר והדברים לא נאמרו בשפה חדה וברורה, הוא לא חש די ברור עם העניין. הוא אמנם מודע לשליחות החשובה, אבל היא גדולה עליו וקשה עבורו, על כן ברגע שהייתה לו הצעה סבירה שמבססת את מעמדו כ"מלמד דרדקי" בחיידר יציב ומסודר, הוא לא מעוניין להמשיך בתלמוד תורה הקודם. גם לגבי החוזה, טען ר' זכריה, אין מדובר בחוזה של מורים במוסדות חינוך, אלא בחוזה רגיל של מעסיק ועובד, ומצוין שם שיש בידי המעסיק לפטר את העובד בהתראה של חודש מראש, וכך גם העובד יכול להודיע על עזיבה חודש מראש. יש לציין כי חוזה זה היה שונה מחוזה העסקה רגיל של מלמד או מורה שאין לו אפשרות לחזור בו באמצע השנה.

ברגשות מעורבים, פנו שניהם לבית ההוראה, ר' שלמה ושאלתו בפיו: אם יוכל לעכב מר' זכריה מלעשות את הצעד. תוך כדי שהוא מכביר במילים על שליחות-קודש מופלאה שיש כאן בהצלת הילדים. בכל חיידר אחר, הרי יכולים להסתדר עם מלמדים אחרים. ואילו כאן, אם לא ר' זכריה, הילדים הללו לא ילמדו תורה. האם יש בדברים אלו כדי למנוע ממנו לפרוש מהם.

ה. האם ניתן לכפות את הפועל בדבר האבד בצרכי רבים?

כל זה לגבי מלאכה רגילה ופועלים סתם, אולם בדבר שהוא צורך רבים, כתב בחסדי דוד על התוספתא (ב"מ פ"א ה"ג) שכופים על הפועל שלא ילך לביתו, כי צורך רבים שאני.

המחנכים, איש מסביר פנים ודוגמת מופת לצעירי הצאן, אף הוא חש את חוסר היציבות ומחשבתו שונות התרוצצו בראשו כאשר לעתידו. אולם בשונה משאר הצוות שכשלה חודשים לפני סוף השנה המדוברת קיבלו מכתבי שימוע, ולאחר מכן גם מכתב פיטורין, הוא לא עבר שימוע וכמובן שגם לא פוטר. יתירה מזו, בעל המוסד הבהיר לו מספר פעמים "מקומך אתנו", מילים בעלי משמעות אך נעדרי בהירות.

ביום מהימים, כחודשיים לפני תום שנת הלימודים, מספר ר' זכריה, "קיבלתי קריאה לבוא לכנס הורים". לדבריו, הובהר לו, כי ההורים המעטים שמוכנים להמשיך ולשלוח את הילדים לחיידר, להתחזק ולחזק את משפחתם, מעוניינים כי הוא יהיה זה שימשיך ללמד את ילדיהם, ולשם כך הם רוצים לפגוש בו. בפועל, התרשם ר' זכריה, כי הכנס עצמו, היה מעין כנס רישום, היינו ניסיון נוסף לשכנע את ההורים להותיר את הילדים בתלמוד תורה. סופו של דבר, הוא חש שוב בחוסר יציבות ואי וודאות.

כחולף חודש ימים, ור' זכריה קיבל הצעה למשרת מלמד בתלמוד תורה גדול בירושלים, במקום בו יש צוות פעיל ותוסס עם הצעות נדיבות, הוא בחר לפרוש ולקבל על עצמו את המשרה החדשה. משכך, מיהר להודיע לר' שלמה הנושא בעול התלמוד תורה שביישוב, כי אין בכוונתו להמשיך בשנה הבאה, לא רק בשל חוסר הוודאות לגבי ההמשך, אלא גם בשל הקשיים הרגשיים לנוכח תחלופת הצוות והמצב הבינאישי הכללי וכל מה שעבר עליהם.

ר' שלמה ששמע את הדברים נחרד מהבשורה. לדבריו, ההורים התנו את הסכמתם לשלוח את ילדיהם לתלמוד תורה רק אם ר' זכריה יהיה המלמד והדמות החינוכית, ובמידה ולא יופיע ללמד בשנה הבאה, הרי שלאחר כל הקשיים שעברו יחדיו, ולאחר השכנועים הרבים, לא קיימת אפשרות שההורים יתנו אימון בדמות חדשה,

שבוע שעבר הבאנו את השאלה שנשאלה בבית הדין, עם סיפור המעשה, ותחילת הדיון והמשא ומתן ההלכתי, השבוע נמשיך ונסיים את היוצא להלכה ממה שנפסק בבית הדין, ונזכיר בקצרה שוב את דבר המעשה.

באחד היישובים בגוש קם לו מוסד חינוכי חרדי לתפארת. המוסד שהוקם בתרומה של יהודי יקר בעל לב חם, ר' שלמה, עומד מזה כחמש שנים, והוא משמש תחליף טהור לחינוך הממלכתי, שמן זית זך, לעסוק בדברי תורה בלבד. ילדים חינוניים, שהוריהם הבינו והשכילו לבחור בחיי נצח על פני עולם חולף, והסכימו במסירות של ממש לשלוח את ילדיהם לאותו תלמוד-תורה שהוקם בדמים מרובים - תרתי משמע, ביזע רב ולשם שמים. התלמוד-תורה לכשעצמו, מפאת המקום והזמן, לא הכיל יותר מארבע כתות לימודים, שבכל כיתה כעשרה ילדים בלבד, כל כיתה לשכבת גיל של שנתיים, אך למרות הכמות הנמוכה של התלמידים, היה זה בבחינת מעט המחזיק את המרובה. הם זכו לעסוק בתורה במשך כל שעות היום ולקבל חינוך למידות טובות ויראת שמים.

במהלך השנים, ידע המוסד עליות ומורדות. הקושי לשכנע את המשפחות לשלוח את הילדים לתלמוד תורה, כמו גם ההתמודדות של אנשי הצוות בינם לבין עצמם ובינם לבין ההנהלה, גרמו לכך שתחושה של שחיקה הייתה מנת חלקם של חלק ניכר מאנשי הצוות. אי היציבות לגבי המשך עבודתם שם אף היא תרמה לתחושות הקשות ואי שביעות הרצון. השנה האחרונה סומנה אצל הצוות כשנת הכרעה. במהלכה הם שמעו מההנהלה דברים שהיו נראים להם סותרים באשר להמשך התקיימות המוסד, מה שגרם לכל אחד לחפש את עצמו ואת המקום הבא בו יוכל להביא את פרנסת אנשי ביתו, כמצות ההשתדלות אשר עליו להביא טרף ה' ליראיו.

ר' זכריה, מלמד מובחר מתוך קבוצת

וקמיה דרבי שלמה בן רבי שמעון (שו"ת הרשב"ש סימן קיב) בא מעשה של מלמד תינוקות שהיה גם שליח ציבור של המקום, וחזר בו בתוך השנה ולא מצאו הציבור מלמד תינוקות אחר, ונשארו כצאן אשר אין להם רועה ונטלטלו טלטלה גבר ויצאו מהעיר הם ונשיהם ובניהם, ולא היה לו די במה שלא רצה להשלים שנתו אלא עוד נתן עצה ליחידים לברוח ולצאת מן העיר, עד שלא מצאו הנותרים מי שילמד את בניהם ספר ולא תוכחות מוסר. וכתב להם הרשב"ש שראוי להכריחו לשוב לעירו להשלים תנאו. כי אפילו אם ביחיד היה הדין נותן שלא להכריחו, בצבור חייב להשלים תנאו, דאלים כחא דצבורא עם היחידים מהם, שבכלל דבריהם אינם צריכים קנין. ועוד שזה שגורם חורבן הקהילה, אף על פי שלא היה הדין מכריחו לחזור ראוי לקנסו בדבר כזה. וכל זה אפילו אם מצד הדין היה פטור, אלא שבסיפור המעשה שם טען הרשב"ש שהיה שם הפסד גדול והוא דבר האבד שאינו רשאי לחזור בו, שהרי אין לילדים שם מורה דעה ואין מבינם שמועה, ועוד הפסדים הקשורים לבית הכנסת במה שנתחייב להיות שליח ציבור, ועל כן וודאי לא יוכל לפטור עצמו. לאחר מכן הוסיף והביא את דברי אביו התשב"ץ, שמלמד תינוקות אינו יכול לחזור בו, וכך גם מובא בסמ"ק בשם רבינו יצחק, מהסיבה שהוא דבר האבד לגבי התלמיד אם יהיה בטל.

ועדיין בנידון דידן, שהוא בא לחזור בו לגבי השנה הבאה, אם הוא בפרק הזמן שלפי הסיכום שביניהם הוא יכול לחזור בו, אם כן לא יהיה ניתן לחייב מדין דבר האבד, אלא שיש לברר לאור תחילת דבריו של הרשב"ש, האם יש כאן מקום לכפות עליו להחזיק במשרה זו מצדדים נוספים של צורך רבים וכופין על המצוות.

1. כופין על המצוות

אל הרבי מגור, בעל 'אמרי אמת', הגיעה פעם אלמנה ופרצה בבכי. היא התקשתה לעצור את דמעותיה ותוך כדי בכיה סיפרה כי היא מתגוררת בדירה בשכירות, ומטה לחמה נשבר ואין לה כסף כלל, ביתה ריק וכעת בעל הדירה רוצה להוציאה מהדירה כיון שהיא לא שילמה שכר דירה כבר מספר חודשים.

'אמרי אמת' ביקש לקרוא לבעל הדירה ושאלו: "כיצד אתה מוציא אלמנה מדירתה?" השיב בעל הדירה, "מזה חצי שנה שאיננה משלמת לי, ודירה זו עומדת להשכרה ומהווה עבורי מקור פרנסה, הסכמתי לוותר לה על חובתי העבר של חצי שנה דמי שכירות, אבל עד מתי אאלץ לספוג הכל לבדי, ומדוע שלא ישאו גם אחרים בהוצאות השכירות, האם לא כל הקהל מחויבים לדאוג לאותה אלמנה?"

השיב 'אמרי אמת': במשנה במסכת גיטין (מא.) מובאת הלכה לגבי עבד שחציו בן חורין שכופין את רבו לשחררו, מפני תיקון העולם כדי שיוכל להתחתן, ולכאורה הלא גם מפסיד רבו את מחצית שויו, והרי היה האדון יכול לטעון כטענתך, שיתכבדו כל הקהל וישתתפו במצוה של העבד ויממנו את מחצית ערכו. אלא מכאן ראייה שכאשר הקדוש ברוך הוא

מזמן לאדם מצוה עליו לראות בכך סימן מן השמים שזו המצוה שלו ועליו לקיימה. ומאחר ואותה אלמנה נקלעה לדירתך, עליך להבין שהקדוש ברוך הוא שלחה אליך בדווקא ונתן לך הזדמנות לקיום מצוה חשובה זו. מצוה זו בוודאי תגן עליך.

האם תשובתו של הרבי 'אמרי אמת' הייתה תשובה הלכתית שיש בה נפקותא לכל מקרה דומה, עד שנאמר שמי שמצוה נתגלגלה לידו, הרי הוא מחויב להפסיד ממון ולקיימה ולא להטיל זאת על קופת הציבור? לכאורה יש הלכה ברמב"ם (הלכות מלוה ולוה פרק א הלכה ו) שממנה נראה להיפך, שכן כתב: היו לו מטלטלין או קרקע והרי עליו שטר חובות לעכו"ם ואמר הרי כל נכסי משועבדין לעכו"ם ואם יטלו אותן הישראלים בחובם יאסרו אותי העכו"ם בחובן ואהיה בשביה, הורו רבותי שאין שומעין לו ויגבו הישראלים, וכשיבאו העכו"ם ויאסרוהו הרי כל ישראל מצווין לפדותו. ע"כ. בהשקפה ראשונה, אם כראיית 'אמרי אמת', לכאורה קשה על דברי הרמב"ם מהדין של עבד שחציו בן חורין, שהרי לשיטת הרמב"ם יכול ישראל בעל חובו לגבות את נכסיו בחובו, אע"פ שלאחר מכן הוא יפול כמעמסה על הציבור כולו שיצטרך לפדותו מן השבי, ולא אומרים שאותו בעל חוב שהישראל חייב לו נפלה המצוה לפניו ועל כן ישמוט ידו מן החוב, אלא מותרים זאת לכל ישראל שישתתפו במצות הפדיון שבויים,

ומאי שנא מעבד שהאדון צריך לשחררו. אלא שיש להשיב על כך, שבמקרה של הרמב"ם מאחר וכעת ברגע זה עדיין לא שבו אותו הגויים ולא עשו לו ולא מאומה, הרי שהבעל חוב יטול את חובו, שכן דינו להיפרע ממה שיכול, ואם אחר כך יארע מה שיארע ובסיבתו ייגרם שהגויים יקחוהו בשבי, דיה לצרה בשעתה.

לפי זה, יש לדון ולחקור על הראיה מעבד שחציו בן חורין. הרי נושא שחרור העבד אמנם טומן בחובו הפסד כספי, אך השחרור גופא הוא בוודאי מוטל על האדון לבד, ולפיכך בהחלט יש לומר שעוד לפני שבאנו לדון ולחשב מהיכן לממן את ההפסד של האדון, תחילה לכל עליו מוטלת החובה לשחרר את העבד ולא להותירו על מצב תמוה זו שאין לו אפשרות להינשא לא לבת ישראל ולא לשפחה. לאחר מכן, כאשר תבוא שאלת הממון לפתח בית המדרש וקופת הקהל, אז נחזור ונדון האם על הקהל לממן את ההפסד הזה, או שאין חיוב על הציבור להעניק לאדון מה שיהיה מוגדר בשלב זה כ'תמיכת שחרור'. ומעתה, גם לא יהיה הדבר דומה למי שגרה ענייה ואומללה בכיתו, שבגלל שהייתה עד כה בכיתו, מכאן ואילך ולעולם יהיה מצות החזקתה מוטל עליו, מחמת מצוה דעליה

רמיא, עד כדי שהוא יהיה היחיד שעליו לממן את מגוריה.

2. מצוה דרמיא עליה

אמנם, במסכת בבא מציעא (ק"ג:) לגבי מסדרים לבעל חוב, ובכלל זה לדברי רבי ישמעאל ורבי עקיבא שיש להניח לו גם טלית ששווה אלף זוז, משום שכל בני ישראל בני מלכים הם, שואל שם רב חגא, שיכול המלווה לומר ללווה 'לאו עלי קרמית!' כלומר, פרנסתך אינה מוטלת עלי יותר מאשר על כל אדם. ומאחר שהינך לובש בגד יקר, מכור אותו, ותן לי את דמיו כנגד החוב. ואף על פי שכל ישראל בני מלכים וראויים הם לבגדים יקרים, מכל מקום, אין למלווה חיוב לדאוג לכך שישאר הבגד היקר ברשותו של הלווה יותר מכל אדם אחר. ומשיב על כך אביי: איברא, עליה קרמי, משום שנאמר (דברים כד ג) 'ולך תהיה צדקה' [כך פירשו התוספות, ויש מהראשונים שמפרשים שהקושיא היא בכלל מדוע מסדרים לבעל חוב ולא לוקח המלווה הכל בטענה שאין פרנסת הלווה

ואמנם, יש להשיב שאין ראייה מבעל חוב שהדין נאמר לגבי כל מצוה, ושמה הוא גזירת הכתוב דוקא בהשבת העבוט, שעל המלווה נאמר 'ולך תהיה צדקה', ואין ללמוד מזה לשאר דיני התורה, שכן בדיני הלוואה גם מצינו איסורים נוספים, כמו 'לא יגוש', ועוד עניינים שהזהירה התורה בהנהגה הראויה של מלווה כלפי לווה

תלויה עליו]. הרי לנו שהמצוה של 'ולך תהיה צדקה' מוטלת דוקא על המלווה, ולא על כל ישראל. וכך הוכיח הגר"ח קנייבסקי (דרך שיחה ח"א עמ' תקנד) מסוגיא זו כדברי 'אמרי אמת' לגבי המשכיר של הדירה.

למעשה, ראייה זו כבר הובאה בידי בעל 'שו"ת 'חקרי לב' (חו"מ ח"א סימן סט), שחקר אף הוא אם יש מקום לחייב אחד משום 'מצוה דרמיא עליה', ונידון חקירתו הוא באדם שלווה מבנו ומת, כעת נפלו הנכסים לפני שלשה בניו שאחד מהם הוא המלווה של האב, וחקר החקרי לב האם באופן כזה יכולים שני בנים שאמורים לפרוע לאחיהם את החלק היחסי של החוב מתוך הנכסים שנפלו לפנייהם לטעון ולומר לאת, כיון שגם לך יש מצוה לפרוע את חוב אבינו, אם כן עליך למחול לו על החוב כדי שלא יהיה מחויב, ועליך הוא מצד דרמיא כעת יותר מאתנו. על זה הביא בתוך דבריו את הראיה ממה שמסדרים לבעל חוב מדין של 'ולך תהיה צדקה', שאע"פ שבחייב צדקה כל ישראל שווים, על המלווה רמי להחיותו. ולכן סבר כי הוא הדין שאם החוב הוא לאחד מבניו, עליו החיוב למחול החוב. ומכל מקום כתב 'ויש להשיב עדיין והדבר צ"ת".

ואמנם, יש להשיב שאין ראייה מבעל חוב שהדין נאמר לגבי כל מצוה, ושמה הוא גזירת

הכתוב דוקא בהשבת העבוט, שעל המלוה נאמר 'ולך תהיה צדקה', ואין ללמוד מזה לשאר דיני התורה, שכן בדיני הלוואה גם מצינו איסורים נוספים, כמו 'לא יגוש', ועוד עניינים שהזהירה התורה בהנהגה הראויה של מלוה כלפי לווה.

ראיה נוספת הביא הגר"ח קנייבסקי, מהמשנה בנדדים (סה:): המדיר הנאה את חבירו, פותחין לו מהכתוב בתורה ואומרים לו, אילו היית יודע שאתה עובר על ואהבת לרעך כמוך, וחי אחיך עמך, שהוא עני ואין אתה יכול לפרנסו, אם אמר אילו היית יודע שהוא כן לא הייתי נודר, הרי זה מותר. ומובא שם בגמרא אמר ליה רב הונא בר רב קטינא לרבנן, נימא כל דמעני לא עלי נפיל, מאי דמטי לי לפרנסו, בהדי כולי עלמא מפרנסנא ליה. ופירש הר"ן שהרי יכול לומר שלא כל מי שהפך לעני, מוטל עלי לבדי לפרנסו. ותשובת רבנן שם היא "כל הנופל אין נופל לידי גבאי תחלה". פירוש הדברים, שתחילה

אלא שיש להשיב על כך, שבמקרה של הרמב"ם מאחר וכעת ברגע זה עדיין לא שבו אותו הגויים ולא עשו לו ולא מאומה, הרי שהבעל חוב יטול את חובו, שכן דינו להיפרע ממה שיכול, ואם אחר כך יארע מה שיארע ובסיבתו ייגרם שהגויים יקחוהו בשבי, דיה לצרה בשעתה.

הוא שואל מקרוביו ומתפרנסו, ובאותה שעה הרי הוא עובר על מה שכתוב 'וחי אחיך עמך'. גם מכאן ראייה שאם נזדמן לפתחו עני מקרוביו או מרעיו, יש לו את החובה לפרנסו ולא להטילו על הציבור.

אמנם גם על ראייה זו יש להשיב, שבלי ספק כל שמזדמנת מצות צדקה לפתחו, לסייע לחבירו, ועל אחת כמה וכמה לסייע לאלמנה, בוודאי חשיב מצוה רבה ונשגבה, עד שיכול לומר "אדעתא דהכי לא נדרנא". אבל אכתי מי יימר שעליו מוטלת המצוה יותר מאשר על אחרים, עד שיהיה אפשר לכפותו על המצוה לקיימה גם לאורך זמן. נכון הדבר שאם המשכיר יותיר את האלמנה בביתו, למצוה רבה וזכות גדולה ייחשב עבורו, אך מניין שאפשר לכפות אותו על מצוה זו יותר מאשר את כל הקהילה בכללותה.

יחד עם זאת, נראה שהכרעתו של האמרי אמת יכולה שתתפרש בשני אופנים. אם מצד ההלכה, שגדר העניין הוא שכל שמדובר להוציא את השוכרת מביתה, שהיא פעולה שיש לבצעה כעת, כאן בוודאי יש לומר שזו היא מצוה שרמיא עליה יותר מאשר על כל

קהלא קדישא, ואפילו אם נאמר שכאשר מחזיר החוב לישראל ועל ידי כן יתפסוהו בשביה, הרי שבמצב שצריך לפדותו יהיה זה מוטל על כל הקהל בשווה, כאן שצריך להוציאה מביתה ברגע זה, יש עליו דין צדקה באופן יותר מיוחד מאחרים. ולדעתו גם בעבד, יש לומר שמאחר שבזמן השחרור עצמו הוא מפסיד את כספו, וזה בא בחדא מחתא, ממילא יש ללמוד מהא גופא שיש לאדון לשחרר את העבד מבלי לחשב חשבוננו, שכאשר המצוה היא שייכת דוקא לאדם מסוים, כמו במשכיר שלא להשליכה מביתו ובאדון שהוא זה שצריך לשחרר לעבדו, ככה"ג אין לנו לחפש אחרים להיות שותפים למצוה.

והאופן השני, יתכן שרבינו ה'אמרי אמת' ראה את הדבר כתועלת אישית עבור אותו חסיד, ואם כי הוכיח את דבריו ממשנה מפורשת, מכל מקום שמה היה זה לעטוף את רוחו של החסיד שכך נאה וכך יאה לנהוג, ואמת כי אין הנידון דומה לאדון ועבד, אטו יש ללמוד מזה שיהיה אותו חסיד מחויב על פי דין לתת את דירתו לאלמנה ושלא יתפרנס הימנה כל ימי חייו.

ח. הצלת הנערים

כך או כך, לעניין הנידון שלפנינו, מלבד מה שכבר הראינו לדעת שאף מלמד שעוסק בדבר מצוה, סבורים הפוסקים שיש לו דין של פועל, ואילו לא היה מדובר בדבר האבד היה יכול לחזור בו בחצי היום, הרי שבמקרה שלפנינו נכון שהוא דבר האבד והפסד גדול ביותר, שאינו דומה דבר האבד גשמי לדבר האבד רוחני לדורות ולדורי דורות, וכמה צער יש בדבר אם חלילה אותם נערים לא ימשיכו בדרך התורה ויעסקו בה, אלא שעם כל זה אכתי לגבי שנה נוספת, מהיכי תיתי לנו לכפותו לקיים המצוה, ולומר דעליה דידיה לבד רמיא.

אכן, אם חרג המלמד מהסיכום שהיה ביניהם על פי חוזה, כגון שהודיע על כך בפחות מחודש לפני תחילת הלימודים, ולפי החוזה הרציף ביניהם עליו להודיע חודש מראש על עזיבה, כאן כבר לא יוכל להשתמש ולא שיש לו דין פועל שחוזר בו, שהרי מדובר בדבר האבד שגם פועל אינו רשא לחרוז בו באמצע

הזמן, ומאחר וכבר מוכרח להתחיל ללמד את הנערים באותה שנה, יש יותר סברה לכפותו על ההמשך, מלבד שדומה הדבר למעשה הנ"ל עם האלמנה, הרי יש לנו את שיטת הרשב"ש והחסדי דוד לכפותו ככהאי גוונא.

אמנם, אף אם חזרתו הייתה מבעוד מועד, עד שעל פי דין אין אנו יכולים לחייבו על הדבר, עדיין יש להודיעו כי יכול הוא לזכות במצוה נדירה, ואם אמרו חז"ל על המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא, הרי מי שמקיים כמה וכמה נפשות שיהיו נאמנים לה' ולתורתו, על אחת כמה וכמה. ויכול להקים עולמות רוחניים שכולם יהיו נזקפים לזכותו. ואף אמרו חז"ל כל המלמד את בן חבירו תורה, כאילו ילדו. ונכון כי גם במקום האחר הרי הוא מלמד תורה, אבל אינו דומה מי שזוכה להוציא יקר מזולל, שמקיים תורה אצל מי שבלעדיו לא הייתה מתקיימת, למי שמלמד נערים שגם בזולתו היו הולכים בדרך התורה המסורה מדור דור. על כן יתבונן בדעתו, אם לא למחיה שלחו ה', לפרנס הנערים בניצוצי אורה, ואלוקים חשבה לטובה, להחיותו כהיום הזה בעם רב להרבות זרעו הנקרא על שמו כעפרות תבל וצאצאיו כחול הים. וכדאי הוא בית אלוקיני שעומד במסירות נפש של מייסדיו, שיהיה גם הוא מתאמץ ומשתדל יתר על מידתו.

וזה דבר המשפט

- מלמד דינו כפועל שחוזר בו בחצי היום, אלא שבדבר האבד אינו יכול לחזור בו. ואם חזר בו, אפשר לשכור עליו או להטעותו בהבטחה של ממון נוסף. לדעת הש"ך ושער אפרים אינו יכול לכפות את הפועל לעבוד. והחזון איש כתב שלדעת מהר"ם בדבר האבד כופה. ובשבט הלוי כתב שבית דין כופים את הפועל על מצוות הצלת ממון חברו.
- גם אם כל המוסד עומד עליו ומתקיים בזכותו, אי אפשר לכופ את המלמד להמשיך ללמד הנערים גם בשנה הבאה. אמנם, אם לפי החוזה אין הוא יכול לפרוש ללא הודעה של זמן מסוים מראש, הרי הוא מחויב להסכם שביניהם.

- במקום שאין אנשים השתדל להיות איש, במוסד כזה שכל המשך קיומו תלוי בהסכמת המלמד להמשיך בו גם בשנה הבאה, אזי גם באופן שעל פי דין הוא יכול לפטור את עצמו, מכל מקום זכותו רבה לאין שיעור ממה שילמד במקום אחר, וכדאי הוא בית אלוקיני שימסור נפשו בעד הנערים לחנכם לתורה ולמצוות, כי שכרו הרבה מאד על פי פעלו. ויש מי שאומר שאף יכולים לכפותו בכך, שלא להשאיר הנערים בלא מורה דעה ומבין שמועוה.

